

FÖRORD

Utvecklingsplaneringen är upprättad av lantbruksnämnden i direkt samverkan med Mittådalens sameby. Planeringen består av två delar, första delen innehåller redovisning av markanvändningen och samebyns resurser och den andra delen innehåller samebyns planering av den framtida inriktningen och omfattningen av byns verksamhet samt vissa åtgärdsförslag.

Utvecklingsplaneringen är antagen av samebyn och avser att vara byns egen.

Lantbruksnämnden i Jämtlands län
Rennäringsenheten

Britt-Mari Nordstrand

LANTBRUKSNÄMNDEN I JÄMTLANDS LÄN
Rennäringsenheten

Utvecklingsplaneringen har utarbetats av lantbruksnämndens
rennäringsenhet och Mittådalens sameby.

Mittådalens sameby beslutar att anta Utvecklingsplaneringen
som sin egen.

För Mittådalens sameby

UTVECKLINGSPLANERING

Markanvändningsredovisning och driftsplanering för

MITTÅDALENS SAMEBY

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING

1	INLEDNING	Sid
1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte och målsättning	2
1.3	Metodfrågor	3
2	ALLMÄNT OM RENSKÖTSELN	
2.1	Renskötselrätt	4
2.2	Samebyn - ändamål och medlemmar	4
2.3	Markanvändning	4
2.4	Rennäringen i Jämtlands län	5
3	MITTÅDALENS SAMEBY IDAG	
3.1	Mittådalens sameby	6
3.2	Samebyns gränser och utnyttjande av betes- områden - årstidsland, lavområden, flytt- leder, uppsamlingsområden samt svåra passager	7
3.3	Medlemmar, företag och bosättning	11
3.4	Kombinationssysselsättning - jakt, fiske turism och slöjdverksamhet	12
3.5	Renhjorden	13
3.6	Driftsanläggningar	14
3.7	Konkurrerande markanvändningsintressen	17
3.8	Konsekvenser av Tjernobylyolyckan	19
4	HANDLINGSPROGRAM OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG FÖR MITTÅDALENS SAMEBY	
4.1	Utveckling och nyttjande av betesområden i framtiden	21
4.2	Utveckling av företagen inom samebyn	22
4.3	Jakt- och fiskefrågor	22
4.4	Utveckling av renhjorden	22
4.5	Planerade driftsanläggningar	23
4.6	Utökat samråd	23
4.7	Vetorätt för samebyn	24
4.8	Förslag på åtgärder för att minska konflikterna mellan rennäringen och andra markanvändningsintressenter	24

KARTBILAGA Markanvändningsredovisning för
Mittådalens sameby

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Renskötselområdet i Sverige omfattar cirka 150.000 kvadratkilometer, vilket motsvarar ungefär 1/3 av landets yta. Dokumentation av rennäringens markanvändning är dock bristfällig i de flesta samebyarna. För stora områden föreligger endast planverkets sammanställning efter samebyarnas redovisning av markanvändningen från den fysiska riksplaneringen 1975.

Med tillkomsten av plan- och bygglagen (PBL) samt naturresurslagen (NRL), som trädde ikraft den 1 juli 1987, ställs direkta krav på dokumentation av olika markanvändningsintressen, så även för rennäringen. Behov av att rennäringen redovisar sina markintressen finns även från samerna själva och konkurrerande markintressenter som t ex skogsbruket och turismen.

Riksdagen har i olika sammanhang uttalat att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras och därmed den intimt sammankopplade renskötseln. Därför måste förutsättningarna för rennäringen säkras både vad gäller åretrunt- och sedvanerättsmarkerna som har avgörande betydelse för möjligheterna för näringens bedrivande.

Fr o m 1 juli 1990 skall varje kommun här i landet ha en antagen kommunomfattande översiktsplan. Planen skall redovisa olika markintressen och ange långsiktiga strategiska planer vad gäller markanvändningen och byggandet i kommunen. I NRL finns allmänna hushållningsregler om hur naturresurserna skall användas.

Hushållningsreglerna är uppdelade i två nivåer, för områden som **SÅ LÅNGT SOM MÖJLIGT SKALL SKYDDAS** samt för områden som **SKALL SKYDDAS - RIKSINTRESSEN**. Rennäringen omfattas av hushållningsreglerna på båda nivåerna. Betydelsen att rennäringen utgör ett riksintresse innebär att staten kan ingripa mot åtgärder som påtagligt skulle skada rennäringens intressen. Om flera oförenliga riksintressen föreligger för ett område skall företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Hushållning har här betydelsen att marken ska nyttjas, bevaras eller förändras så att den används till vad den är mest lämpad för.

Vad som utgör riksintresse för rennäringen skall bedömas utifrån samebyarnas **hela årscykel** och byarnas s k **rationella renantal**. De olika delområdena som årstidsland, flyttningsleder, övernattningsställen, kalvningsland,

svåra passager och viktiga lavområden ska beaktas utifrån deras **funktionella samband** i renskötseln. Renskötseln är en flexibel näring och viktigt att påpeka är att områdenas betydelse och läge **normalt varierar över tiden** beroende på väderlek, skogsbruksåtgärder, betestillgång och andra förhållanden. Därför är det angeläget att markanvändningsredovisningen kontinuerligt revideras för att vara ett aktuellt underlagsmaterial t ex vid konfliktsituationer och konsekvensstudier samt i kommunernas översiktsplaner.

I samebyarnas **UTVECKLINGSPLANERING** ingår redovisning av rennäringens markanvändning. Utvecklingsplaneringen avser att översiktligt kartlägga varje samebys egna resurser vad gäller betesmark, anläggningar, renhjord, företag och medlemmar samt vara ett handlingsprogram för den framtida utvecklingen av verksamheten.

I budgetproposition 1987/88 framställdes vikten av redovisning av rennäringens markanspråk. "En angelägen fråga för samebyarnas framtid är utvecklings- och markanvändningsplanering. För att täcka statens del av kostnaderna för denna planering bör anslaget tillföras ytterligare 5 milj kronor under en 5-års period. För nästa budgetår bör sålunda ytterligare 1 milj kronor anvisas". Anslaget ska användas till personal- och materialkostnader för planläggningen av rennäringen i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

1.2 Syfte och målsättning

Syftet med utvecklingsplaneringen är att den ska redovisa rennäringens markanvändning, utgöra underlag för samebyarnas egen driftplanering, utgöra förhandlingsunderlag vid överläggningar med konkurrerande markintressenter samt ligga som underlag vid kommunal och annan planering.

Varje samebys resurser ska kartläggas och ligga till grund för planeringen av den framtida omfattningen och inriktningen av byns verksamhet. Planeringen bör på sikt leda till en effektivisering av rennäringen och arbetet inom byarna.

Utvecklingsplaneringen redovisas på karta med tillhörande textbeskrivning. Kartan ska beskriva rennäringens intresseområden och dess funktionssamband. Textbeskrivningen ska innehålla redogörelse av samebyns renskötsel och bisysselsättningar, ev olägenheter och förslag till åtgärder. Planen avser att vara **byns egen redovisning och skall godkännas och antas av samebyn själv.**

Målsättningen med utvecklingsplaneringen är att den ska leda till en **översiktlig kartläggning** av samebyns resurser. Den ska underlätta fortsatt planläggning och utveckling av samebyarna och utgöra underlag vid förhandlingssituationer och kommunala översiktsplaner.

Markanvändningsredovisningen beskriver **nuläget i ett genomsnittsförlopp där avvikelser får anses som normalt förekommande**. Redovisningen avser att vara rullande och kontinuerligt revideras efter faktiska renskötsel förhållanden.

1.3 Metodfrågor

Arbetet kring utvecklingsplaneringen har letts av lantbruksnämndens rennäringsenhet i direkt samverkan med samebyn. Planen består av två delar, den första delen innehåller en redovisning av rennäringsens resurser och markutnyttjande och den andra delen innehåller planering av den framtida inriktningen och omfattningen av byns verksamhet samt åtgärdsförslag.

Inledningsvis redovisar samebyn översiktligt sin nuvarande markanvändning utifrån befintligt kartmaterial från den fysiska riksplaneringen 1975 och kommunöversikten i Härjedalens kommun. Utifrån kartmaterialet har samebyn sedan redogjort för befintliga förhållanden, redovisat basfakta och olägenheter samt diskuterat framtida planer och förbättringar.

Avvikelser från markanvändningsredovisningen **får anses som normala**. Redovisningen avser att beskriva ett **genomsnittligt förlopp för samebyn**, vilket i verkligheten **varierar år från år** på grund av ändrade betes- och/eller klimatiska förhållanden samt olika störningar i rendriften.

2 ALLMÄNT OM RENSKÖTSEL

2.1 Renskötselrätt

Rennäringslagen (SFS 1971:437) reglerar renskötselrätten. Renskötselrätten är förbehållen samerna. Enligt rennäringslagen har den som är av samisk härkomst eller på annat sätt förvärvat renskötselrätt "Rätt att enligt denna lag begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar."

Enligt lagen får renskötsel i Jämtlands län bedrivas hela året på renbetesfjällen och inom de områden i JämtlandsKopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete - åretruntmarkerna. Under tiden den 1 oktober till den 30 april får renskötsel bedrivas inom sedvanerättsmarkerna - trakter utanför renbetesfjällen - där renskötsel av ålder bedrivits vissa tider av året.

Renbetesfjällen omfattar i huvudsak av staten ägda fastigheter. Samerna har enligt rennäringslagen vidsträckta rättigheter och skydd för att kunna bedriva sin näring inom renbetesfjällen och i viss mån även inom sedvanemarkerna.

2.2 Samebyn - ändamål och medlemmar

Renbetesfjällen är uppdelad mellan samebyarna i Jämtlands län enligt lantbruksnämndens beslut 1973-09-19. Begreppet sameby innefattar såväl ett geografiskt begränsat område som en juridisk person som företräder de renskötande medlemmarna inom området. Medlem i sameby är renskötselberättigad som stadigvarande deltar eller har deltagit i renskötseln inom byns betesområde samt dennes make eller barn.

Samebyn eller i vissa fall även länsstyrelsen kan anta medlem som avser att bedriva renskötsel inom samebyn.

2.3 Markanvändning

Renskötselns **markanvändning varierar med årstiderna** beroende på bl a temperatur, nederbörd och vindförhållanden och måste anpassas efter faktiska förhållanden. Näringen är arealkrävande eftersom den bedrivs extensivt. Enhetliga betesområden har med åren splittrats sönder genom samhällsutvecklingen och kan idag inte användas för effektiv rennäring, vilket ställer näringen inför ständiga omställningsproblem.

Markanvändningen varierar även mellan åren på grund av olika betesförhållanden beroende på t ex snödjup, skare och isförekomst.

Förutsättningarna för rennäringen förändras även från år till år vid t ex tillkomst av kalhyggen, nya vägar och andra störningar från konkurrerande markintressenter. Förändringar av markanvändningen medför oftast att renskötelsen försvåras och blir mer arbetskrävande. Speciellt försvåras eller hindras näringens bedrivande då extremt känsliga områden som vårbete och kalvningsland utsätts för störningar.

Rennäringen, som tidigare har nyttjat enhetliga betesområden, har successivt med åren blivit allt mer trängda från olika håll av konkurrerande markintressenter som turism och friluftsliv, vattenkraftsutbyggnad, täktverksamhet och skogsavverkningar vilket har försvårat näringens bedrivande avsevärt.

2.4 Rennäringen i Jämtlands län

I Sverige finns idag ungefär 300.000 renar varav cirka 50.000 i Jämtlands län. Renarna fördelar sig på 52 samebyar varav 11 stycken ligger i Jämtlands län.

Samebyarna i Jämtlands län är fördelade på cirka 80 renskötselföretag. Renskötelsen omfattar cirka 124 årsverken.

3 MITTÅDALENS SAMEBY - MARKANVÄNDINGSPLAN

3.1 Mittådalens sameby - IDAG

Mittådalens sameby är belägen cirka 10 mil nordväst om Sveg i Härjedalens, Bergs och Åre kommuner i Jämtlands län.

(Karta: *Jämtlands län med Mittådalens samebys åretruntmarker, vinterbetes- och reservbetesområden*)

3.2 Samebyns gränser och utnyttjande av betesområden (se även kartbilagan).

Gränsen för samebyarnas åretruntmarker är fastställd enligt lantbruksnämndens beslut 1973-09-19. För sedvanerättsmarkerna finns inga fastställda gränser.

Mittådalens samebys åretruntmarker gränsar i väster mot riksgränsen och Norge. Vidare går gränsen i norr mot Handölsdalens sameby utmed Sylsjön och Helagsfjällets södra del. Därefter löper gränsen söderut till sjön Öjön, Skärvagsån och vidare österut mot Högrensvålen. Från Högrensvålen går gränsen i sydvästlig sträckning över ÖsterStoljan och vidare söderut förbi Byggevallen. Därefter fortsätter samebygränsen västerut utmed Flatruets fot och vidare söderut väster om Mittådalsvallarna samt tillbaka. Österut runt Messlingen över Kappruskäftet mot Granåsen. Från Granåsen löper gränsen vidare söderut över Lillfjället, Sörstädjan, Fätjärnfjällets södra ände, Storvalltjärnen, Ulvberget till Ljusnans utlopp i Kolbenshån. Därefter följer samebygränsen Ljusnan och Grönån mot nordväst och möter norska gränsen vid Tjatjase.

Därutöver utgör ett område sydöst om Storsjön renbetesfjäll - åretruntmarker omfattande Käringsjökölen - Styggåsen - Strutsberget - Lövkläppen - Särvfjället - Asarkölen samt trakten runt norra delen av Särvan. Detta område utgör gemensamt betesområde för Mittådalens och Handölsdalens samebyar.

Kalvnings- och trivselland utgörs av markerna inom samebyn. Renarna rör sig fritt inom samebyns område från slutet på april tills skiljningen i november-december. Under försommaren söker sig renarna till barfläckarna för att beta gräs samt lav.

Försommarland utgörs av samebyns norra och västliga delar omfattande området - Östra delarna av Skarvdörrsfjället - Gråvålen - Bullfjället - Skarsfjället - Mittåstötarna - Vaimatjarre - södra delarna av Predikstolen och Helagsfjället - Grönfjället - Skärvagsvålen - Stor Axhögen - Stor Mittåkläppen - Vallarfjället. Sommarbetet utgörs till största delen av toppskott, gräs och gröna växter.

Särskilt viktigt trivselland på våren utgör den norra delen av Ljusnans och Grönåns dalgång, från Grönvålen ner mot Funäsdalen samt området söder om Storsjö och Särvfjället. Området har bra betesförutsättningar med fin hänglavbärande gran- och björkskog, gräs samt svampförekomst. **Särskilt viktigt trivselland under våren och sommaren** utgör området runt Mittåkläppen och Mittåns dalgång till Mittådalen. Området har bra betesförutsättningar, speciellt på våren då snön normalt försvinner snabbt och betet blir tillgängligt samt att förekomsten av vide, vilket utgör en bra vårföda, är god. Kalvmärkning sker under högsommaren vid anläggningarna i Mittåhamrarna. Därefter sprider sig renarna inom högsommarlandet.

Särskilt viktigt trivselland under högsommaren utgör fjällområden med snölegor. Fjällområdet dit renarna drar sig sommartid är fjällkedjan utmed norska gränsen - Skarvdörrsfjällen, Skarsfjället och Bullfjället samt på Helagsfjället och Axhögen. Under sommaren förekommer renarna på fjället vid varmt väder men drar sig vid svalt väder och på kvällarna ner i dalarna och skogslandet.

Sensommar- och höstland utgörs av samebyns Östra och södra delar omfattande området - Sjieldate - Mieskentjakke - Flatruet - Särvvålen - Väster Stoljan och området söderut omfattande Mittådalen - Kölen - Anåfjället - Lillfjället - Fätjärnfjället - Kolbensvålen.

Särskilt viktigt trivselland under sensommar och höst utgör området nordöst om Mittådalen omfattande del av Flatruet, Vallarfjället, Anåfjället, Lillfjället, Särvfjället, öster och väster Stoljan samt området mot Skärkdalen. Området har bra betesförutsättningar på myrarna på Flatruet och i hänslavskogen söder om öster Stoljan.

Sarvslakten i september sker i slakteriet på Flatruet.

Inför **vinterslakten** och **skiljningen av byns egna och utbyarnas renar i vintergrupper** drivs djuren till **anläggningarna i Lossen och Synnerkölen**. Där sker slakt och skiljning inför vintergrupperingen. Renhjorden delas in i cirka fyra grupper inför vinterbetningen.

Vinterbetesland utgörs av området söder om riksväg 84 mellan Lossens södra ände och Hede. Beteslandet begränsas i öster av Ljusnan, ner till Sveg och därefter av Härjeån fram till Lillhärddal. I väster begränsas betesmarkerna av åarna Blädjan och Lofsen fram till Glöte och vidare mot Råndalen - Stor Stoåsen och sjön Lossen. Området söder om Hede och Vikarsjön nyttjas även av Handölsdalens sameby. Mittådalens sameby hävdar dock detta område som sitt eget vinterbete. Ljusnan utgör, enligt samebyn, gräns mellan byarnas intresseområde.

Under vinterhalvåret utgörs betet i huvudsak av **mark- och hänslav**.

Reservbetesmarkerna för Mittådalens sameby sträcker sig mot sydost från vinterbetesland. Reservbetet begränsas i norr av Ljusnan samt i väster av länsväg 504 från Lillhärddal och söderut.

I **april samlas renarna** efter vinterbetet för att därefter drivas tillbaka till samebyns åretruntmarker. Sånfjället utgör uppsamlingsområde. Därefter drivs renarna via Lossen eller Hede-Särvfjället tillbaka till åretruntmarkerna.

Snölegor

Under högsommaren återfinns renarna på fjälltopparna medan djuren på kvällarna och vid svält och kallt väder går ner från fjällen till lägre trakter i dalgångar och byns östra delar. Värdefulla sommarvisten, där det normalt finns snölegor, är **nödvändiga vilområden för renarna sommartid undan värme och insekter.**

Viktiga snölegor återfinns i fjällkejderna utmed norska gränsen - Skarvdörrsfjällen, Skarsfjället och Bullfjället samt på Helagsfjället och Axhögen. Dessa fjällområden utgör även **trivselland** för renarna.

Hänglavskogar

Hänglavskogarna utgör **viktiga betesområden** och har stor och ofta avgörande betydelse för renarnas överlevnad. Tillgången till lav är speciellt viktig då betesförhållandena i övrigt är besvärliga på grund av t ex snöförhållanden. **Under vintrar med speciellt besvärliga förhållanden** utgör laven en viktig och ibland **avgörande betespotential.**

Hänglavområdena bör bevaras och i möjligaste mån undantas från avverkningar och markberedning då de utgör en viktig förutsättning för rennäringen i områdena. Hänglaven förekommer i huvudsak i granbestånd men även i björkbestånd i den fjällnära skogen utmed fjällbäckar och dalgångar. Hänglavområdena finns i huvudsak inom eller i direkt anslutning till samebyn men även i Sånfjället - (särskilt viktigt reservbete inom vinterbetesområdet) och Glötesvålenområdet.

Stora hänglavområden har redan avverkats och därmed utgör även varje mindre bestånd desto viktigare betesområde och bör bevaras. Bl a finns hänglavskog på Anåfjället vilket samebyn särskilt vill understryka vikten av att den bevaras.

För samebyn viktiga **hänglavsområden** finns;

- norr om Lossen och Ljusnedalssjön samt Ljusnans dalgång norrut mot Grönvålen
- utmed Anåfjällets södra sida
- i Anåns dalgång
- utmed Öster-Stoljans södra sida
- utmed Grundsjöns västra och södra sida ner mot Ljusnan

För samebyn viktiga hänglavsområden finns; forts

- i området runt Sånfjället
- i området runt Glötesvålen - Dörrsvålen - Tvillingvålen

Myrmarker

Viktiga myrmarker för **sensommar och höstbete** finns i området söder om Storsjö mot Särvfjället. Betet utgörs bl a av renlav samt starr-, ull-, säv- och klöverarter.

Flyttleder

Flyttleder utgör **viktiga förbindelseledar i och mellan årstidslanden**, särskilt i sådana avsnitt där alternativa framkomstvägar saknas på grund av terränghinder.

Viktig flyttled till och från vinterbetesmarkerna finns mellan Rödttjärnvallarna, norr om Lossen, via Lossendammen (svår passage) till Brovallvålen, Sånfjället, Dörrsvålen och vidare söderut.

Viktiga flyttleder till och från vinterbetesmarkerna finns även från Lillfjället, över Ljusnan mot Orrskallen och Brovallvålen samt tillbaka till samebyns åretruntmarker över sjön Orten mot Lillfjället. Renarna drivs där i samlad trupp.

Viktiga flyttleder till och från vinterbetesmarkerna utgår från Öster Stoljan och på ömse sidor av Särvsjöarna över riksväg 84 väster om Hede och vidare söderut.

Normalt sett användes även **alternativa flyttvägar** beroende på bl a de snö- och isförhållanden som råder.

Inom samebyn finns även flyttleder som nyttjas vid drivning av renarna inför slakt, skiljning, kalvmärkning m m. Dessa leder är dock inte markerade på kartbilagan.

Svåra passager

Alternativ till de svåra passagerna **saknas i allmänhet**. Det krävs resursstarka arbetsinsatser från renskötarens sida vid drivning av renhjorden i dessa områden. Störning vid drivningen eller förändringar utefter flyttlederna kan spolia dagar av arbete om hjorden vänder eller sprider sig.

En svår passage finns vid **Lossendammen** och på flera ställen utmed riksväg 84 mot Hede. Passagen används både vid flyttning till och från vinterbetesmarkerna.

Inom åretruntmarkerna utgör **kungsleden** en svår passage vid drivning av renarna.

Andra svåra passager förekommer även vid andra **vattendrag** och över **bilvägar**. Framkomligheten vid drivning av renarna försämras på grund av svåra trafik- och isförhållanden samt reglerade vatten.

Uppsamlings- och övernattningsområden finns;

- i området Brovallvålen-Grimstjärnuggen
- i området runt Sånfjället

3.3 Medlemmar, företag och bosättning

Antalet medlemmar inom Mittådalen's sameby uppgår i dagsläget till 56 stycken. Samebyn består av 22 företag.

(Diagram 1: Antal medlemmar i Mittådalen's sameby uppdelade i åldersklasser)

Medelåldern ligger på ca 37 år. Antalet ungdomar inom byn är relativt hög.

Medlemmarna i samebyn är i huvudsak bosatta i Mittådalen och Funäsdalen. Sommarvistet är beläget i Mittåhamrarna.

3.4 Kombinationssysselsättningar

Medlemmarna inom Mittådalens sameby har i huvudsak renskötseln som sin utkomst. Under högsäsongen, vid kalvmärkning, slakt och skiljning, medverkar även övriga familjemedlemmar för att klara av den höga arbetsbelastningen.

Sysselsättningen utöver renskötseln utgörs av jakt och fiske i huvudsak för husbehov, turism, slöjd- och affärsverksamhet samt annan yrkesmässig hantering av renskötseln.

Medlem i sameby äger, enligt 25 § rennäringslagen, rätt att jaga och fiske för husbehov på renbetesfjäll. Därutöver kan genom lantbruksnämndens försorg, och efter hörande med samebyn, nyttjanderätt till jakt efter älg, ripa m m samt fiske upplåtas med iakttagande av bestämmelserna i 32 § rennäringslagen.

Älgjakt

Älgjakten bedrivs som licensjakt. Samebyn ansöker om gemensam licens för samtliga fastigheter som ingår i samebyns område och utgör renbetesfjäll. Från och med 1988-01-01 skall samebyarnas områden registreras, i likhet med privata marker, för att erhålla licens. Vissa upplåtelser sker till fjälllägenhetsarrendatorer och övriga arrendatorer.

Mittådalens samebys licenstilldelning, för 1989, är 98 vuxna djur och 98 kalvar. Vid 1988 års jakt var avskjutningen 95 % av tilldelningen.

Ripjakt

Jakt efter ripa och gråfågel (tjäder, orre och järpe) är mycket attraktiv i fjällområdet. Ripjakten inom renbetesfjäll upplåtes genom lantbruksnämnden och samebyarnas försorg från och med 1990.

Fiske

Ett flertal av vattnen inom samebyn nyttjas av medlemmarna själva för husbehovsfiske. Vattnen är uppdelade medlemmarna emellan.

Fiskerätten inom renbetesfjäll kan upplåtas till allmänheten sedan samernas rättigheter till husbehovsfiske har tillgodosetts.

Fiskevattnen inom samebyarna upplåtes för allmänt sportfiske genom kortförsäljning, ansökan om särskilt fisketillstånd och arrende. Av intäkterna från fiskeupplåtelseerna tillfaller 25 % samebyn och 75 % samefonden.

Fiskekort gällande vatten på renbetesfjäll utfärdas av lantbruksnämnden och tillhandahålles på olika försäljningsställen. Inom Mittådalens sameby säljs fiskekort för Ruttjärnen, Sylsjön, Nean, tjärnen och ån vid Öjön, Hyddsjön, Skarvdörrsjöarna, Biskopssjön och tjärnarna vid Fältjägarstugan. I övrigt handhar Ljusnedals-Bruksvallarnas fiskevårdsförening upplåtelse i flera vatten inom den södra delen av byn.

Särskilda tillstånd för sportfiske kan upplåtas för viss tid.

Arrende är en äldre form av fiskeupplåtelse. Ett arrendekontrakt gäller i allmänhet ett år men kan förlängas att gälla för fem år. Vatten inom Mittådalens sameby som är upplåtna genom arrende är t ex Sylsjön, över Dabbsjön, Vitvattnet, Djupsjön, Östra Helagssjön, Stortjärn, Lillåtjärn, Hyddsjön samt övre och Nedre Stentjärnarna.

- * Av den totala produktionen av fisk inom fjällområdet i Jämtlands län bedöms den uttagbara delen utgöra 70 procent. Uttaget idag bedöms vara 48 procent av den totala produktionen.

3.5 Renhjorden

Renantalet enligt renlängden 1988 för Mittådalens sameby uppgår till 8.717 djur. Sammansättningen av hjorden är ungefär 70 procent hondjur och 30 procent handjur.

Slaktuttaget per år beräknas till ca 4.000 renar.

(Diagram 2: Antal renar inom Mittådalens sameby under åren 1981-1989)

* Uppgifterna hämtade ur NNV rapport "Fisket i Jämtland och Härjedalen 1986".

Antalet renar ökade kraftigt under åren 1981-1983 och har därefter legat i stort sett konstant fram till år 1987 då antalet sjönk något.

Enligt 15 § rennäringslagen beslutar lantbruksnämnden det högsta antal renar - det sk rationella renantalet - som får hållas inom byn. För Mittådalens sameby fastställdes, enligt lantbruksnämndens beslut 1982-12-15, högsta renantalet till 5.000. Beslutet grundar sig på en tidigare gjord betesinventering från 1976.

Mittådalens sameby har ansökt om höjning av högsta renantal till 6.800. På grund av bl a pågående betesinventering är lantbruksnämnden inte beredd att ta ställning i frågan idag.

3.6 Drifanläggningar

Samebyn har åtskilliga anläggningar nödvändiga för renskötseln såsom t ex renstängsel, rengården, riksstängsel, renvaktarstugor, kåtor, broar och slakteri. För flertalet av anläggningarna ansvarar samebyn själv för drift och underhåll. Lantbruksnämnden är dock huvudman för riksstängslet samt vissa byskiljande stängsel. Anläggningar som lantbruksnämnden ansvarar för markeras med (ln) nedan.

Områdena runt anläggningarna utgör ofta viktiga betesområden och trivselland för renarna där betesron är oerhört viktig för renarna och arbetsron viktig för renskötarna.

Anläggningarna är i huvudsak belägna inom samebyn.

Renstängsel finns idag:

- mot Handölsdalens sameby mellan Sylsjöns södra ände och Predikstolen samt mellan Helagsskaftet och Öjön (ln)
- mot Tännäs sameby söder om Grönvålen mellan riksstängslet och Klinken samt mellan Lossen och Kölsjöfjället (ln)
- som spärrstängsel mellan Grundsjön och Lossen (ln)
- längs riksgränsen mot Norge vid Skarvdörren samt väster om Grönvålen (ln).

Rengården finns idag:

- (vid Klasbäcken)
- vid Hästkläppen

Rengärden finns idag; forts

- vid Kläpptjärn
- vid Mittåhamrarna
- på Mittåhamrarna
- öster om Mittåhammaren
- vid Lossen
- vid Synderkölen
- (vid Östra Helagssjön - används ej idag)
- på Flatruet

Beteshagar finns idag:

- på Mittåkläppen - ca 2 mil i omkrets
- på Flatruet (för höstslakt)
- vid Lossen (för vinterslakt) - övernattningshage
- vid Synderkölen (för skiljning)

Renvaktarstugor finns idag:

(ej privata stugor - namn inom parantes anger vem som disponerar stugan)

- vid Sylsjön - tre stugor (Nils Einar Andersson, Per Blind, Härje Andersson)
- vid Sylsjön - tre dammvaktarstugor, två stugor ägs av Trondheims Elverk
- vid Sakristian
- vid Mittåsjön - tre stugor (Jan Fjällgren, Alf Fjällgren, Torsten O Fjällgren och Ingvar Nordfjell)
- utefter Kungsleden - Fältjägerstugan (ägs av Svenska Turistföreningen)
- vid Hästkläppen
- vid Djupsjön (Lars Gunnar) + härbre
- vid Östra Helagssjön
- vid Vitvattnet

Renvaktarstugor finns idag; forts

- vid Övre Skärvagen - tre stugor (Per Torsten, Jon Martin, Bror Rehnfeldt)
- vid Holmsjön (Paul Axman) + förvaringsbod (Bror Rehnfeldt)
- vid Stentjärnarna - fyra stugor (Per Johan Österberg - två stugor, Jon-Artur Renhuvud)
- vid Mittåhammaren - Sommarvistet - 25 stugor
- vid Grönvallen (Härje Andersson)
- vid Stortjärnen nordost om Väster-Stoljan
- vid Lågvålen
- i Anådalen - 6 fiskestugor
- vid Anåsjöarna - Dammsjöstugan
- i Backvallen
- vid Lossendammen

Kåtor finns idag:

- vid Mittåhammaren - Sommarvistet - 5 st + bastu

Båthus finns idag:

- vid Sylsjödammen (ägs av Trondheims El och Härje Andersson)
- vid Nesjön - två stycken vid Östra Helagssjön
- vid Djupsjön
- vid Kroktjärnen
- vid Stentjärnarna
- vid Övre Anådalssjön
- vid Daddsjön (fiskevårdsföreningen)

Telefon finns idag:

- Mittåhamrarna
- i Sakristian
- i Synderkölen
- i Klinken

Slakteri finns idag:

- på Flatruet, för sarvslakt
- vid Lossen. Toppmodernt byggt 1989, även för vinterslakt.

3.7 Konkurrerande markanvändningsintressen

För Mittådalens sameby är idag den största markanvändningskonkurrenten **turismen och det rörliga friluftslivet** inom främst samebyns område. Dessutom försvårar eller omöjliggör skogsbruket renskötseln inom vissa speciellt viktiga områden samt splittrar sammanhängande betesområden. Även jakträttsupplåtelser inom samebyn, speciellt vad gäller ripjakten, utgör olägenheter för renskötseln.

Turism och rörligt friluftsliv

Markområdet inom Mittådalens sameby är begränsat och utnyttjas intensivt. Stora delar inom samebyn **utgör mycket viktiga betesområden och trivselland.**

Bl a gäller detta norra delen av Ljusnans dalgång. Området utgör trivselland för renarna på försommaren p g a goda renbetesförhållanden med hänglav, gräs och svampförekomst. Under årens lopp har det aktuella området successivt exploaterats för turism på bekostnad av rennäringen.

Turismen och det rörliga friluftslivets intåg i renskötselområdet medför både direkta och indirekta störningar, dels minskar renarnas betesareal och dels försämras renarnas betesro. Konsekvenserna har blivit stress och ökad spridning av renhjorden och samlingsarbetet har försvårats. Detta medför produktionsbortfall och omöjliggör utnyttjande av de mest turistintensiva områdena.

Under sommarhalvåret utnyttjas Skarsfjället, Mittåkläppen och Helagsfjället av det rörliga friluftslivet. Renarna som kvällstid och vid svalare väder drar sig ner i dalarna för att beta störs av tältande turister och i förekommande fall lösdrivande hundar.

Förekomsten av hundspann och ridsafari i fjällområdet medför störningar i rendriften. Turerna med hundspann och hästar går ofta utanför utstakade leder vilket medför att renhjordarna i trakten skingras och renarnas betesro störs.

Ett flertal leder genomkorsar samebyn bl a Pilgrimsleden och Kungsleden. Leder innebär, i och för sig, att vandrare och skotertrafiken i huvudsak koncentreras till dess omedelbara närhet. Dock förekommer turismen i princip hela fjällområdet vilket, under sommarhalvåret när renarna vistas inom samebyns betesmarker, innebär störningar i renskötseln.

Tillkomna vandrings- och skoterleder har inneburit att av de tidigare stora sammanhängande betesmarkerna kvarstår endast mindre uppsplittrade ostörda områden vilket försvårar renskötseln avsevärt.

Exploateringen i de aktuella områdena fortsätter. Flera nya projekt planeras. Krav på upplåtelse av renbetesmarkerna för turiständamål ökar och konsekvenserna blir betydande arealminskningar av det redan knappa betesmarkerna inom främst samebyns område.

En ökad turism inom samebyn medför för rennäringen produktionsbortfall och ökad arbetsbelastning.

Skogsbruk

Utöver turism och rörligt friluftsliv utgör skogsbruket en annan markanvändningskonkurrent. **Skogsbruket försvårar eller rent av omöjliggör renskötsel** i flera avseenden i olika områden. Kalhyggen och skogsbilvägar medför dels förlust av renlav och dels att renarna blir förvirrade och sprider sig över stora områden. Därmed försvåras driften och uppsamlingsarbetet för rensköterna.

Inom och i direkt anslutning till Mittådalen sameby återfinns fortfarande, trots hårda avverkningar, en del hänglavsbarande skog i byns södra delar utmed fjällsluttningarna mot Ljusnans och Grundsjöns vattensystem. Därutöver finns bra hänglavbeten på vinterbetesland i trakterna runt Sånfjället och Glötesvålen.

Förlust av renlav utgör ett stort problem. Både vad gäller att finna fullgoda betesalternativ och med hänsyn till att trakterna i allmänhet är svårföryngrade samt lavens långsamma tillväxttakt. Det moderna skogsbruket splittrar sönder stora sammanhängande betesområden och renarna tvingas därmed söka alternativa betesområden.

Hyggesplöjning förstör betesförutsättningarna genom att stora delar av marktäcket rivs upp och underliggande jord-

lager blottas. Därmed försvinner förutsättningarna för marklaven. Gödsling av skogsmarkerna medför att renarna upplever laven oaptitlig samt att örterna med tiden tar överhand och marklaven blir obefintlig.

Mittådalens sameby är redan idag hårt trängd av turismen, det rörliga friluftslivet och skogsbruket. Fortsatta ingrepp i renskötselområdet försvårar renskötseln ytterligare och kan omöjliggöra renskötseln i nuvarande driftform.

Konsekvenserna av intrång från konkurrerande markintressenter på renbetesmarkerna blir att sedvanerättsområden som inte nyttjas på flera decennier åter måste tas i anspråk för renskötsel.

3.8 Konsekvenser av Tjernobyl-olyckan

Nedfallet efter kärnkraftolyckan i Tjernobyl drabbade rennäringen svårt. De svårast drabbade samebyarna i Jämtlands län är Frostvikenbyarna och Hotagen. Men även för samebyarna söder därom har olyckan inneburit betydande konsekvenser.

Den svenska staten har dock uttalat att rennäringen skall hållas skadeslös. Således utgår ersättning för inkomstbortfall och merkostnader för renägarna till följd av olyckan. Insatser görs också från statens sida för att så mycket renkött som möjligt skall bli godkänt som livsmedel.

Gränsvärdet för att renkött idag skall godkännas som livsmedel är 1.500 Bq (bequirell) Cesium -137 per kg/renkött. Cesiumhalten i renarna varierar kraftigt under året beroende på vilken typ av föda renarna betar. På sommaren betar renarna huvudsakligen gräs och gröna växter, vilka förnyas årligen, och därmed innehåller relativt låga halter cesium. På hösten och vintern består födan huvudsakligen av mark- och hänglavar, som har en långsam nedbrytning av det radioaktiva nedfallet.

Detta betyder att det är angeläget att så stor slakt som möjligt kan tas ut under sommaren/förhösten då köttet kan godkännas. Staten stimulerar också genom vissa tilläggserättigheter en tidigareläggning av slakten. Även under vinterperioden kan renköttet godkännas vid slakt, om utfodring av renarna kunnat ske under cirka 2 månader före slakt. Kostnaderna för sådan utfodring betalas av staten. Vid sådan utfodring används både renlav (från Dalarna), hö och kaliumberikat (bentonittillsats) kraftfoder.

Vinterbetesmarkerna som Mittådalens sameby nyttjar innehåller cirka 4.000-4.500 Bq/kg. Samebyn har de senaste vintrarna utfodrat cirka 1200 renar inför slakten, varav de flesta renkropparna har blivit friklassade.

Lägre ingångsvärden har uppmätts på renar som betat längre söderut, på vinterbetesland, på mindre nedsmittade marker samt på sarvar som har slaktats på hösten efter sommararbetet inom samebyn.

Mittådalens sameby anser dock att full ersättning på grund av inkomstbortfall och merarbete ej utgår. Speciellt vad avser det sjunkande priset på renkött och slakteriernas svårigheter med avsättningen på renkött, som följt i Tjernobylolyckans spår.

4 HANDLINGSPROGRAM OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG FÖR MITTÅDALENS SAMEBY

4.1 Utveckling och nyttjande av betesområden i framtiden

Rennäringen har med åren inte minst inom åretruntmarkerna blivit allt mer trängda från olika håll av andra näringar.

Turismen i Härjedalen är redan etablerad och mycket kapital investerat i anläggningar. Exploateringen förutsätts fortsätta och turismen tenderar att öka även fortsättningsvis. Speciellt utsatt är det för rennäringen **viktiga försommarbeteslandet** och renarnas **trivselland utmed norra delen av Ljusnans dalgång**. Alternativ till detta betesområde finns knappast och därför hävdar samebyn att **stor restriktivitet vid fortsatt exploatering** i området måste råda för att inte försvåra rennäringens bedrivande i området.

Skogsbruket i Härjedalen försvårar renskötseln såtillvida att tidigare **viktiga lavområden inte kan nyttjas för bete idag**. För att kompensera betesbortfallet, både på grund av intrång från turismen och skogsbruket på renbetesområdena måste **vinterbetesområden som inte nyttjats på decennier åter tas i anspråk** längre söderut i länet. Dessa marker innehåller dock, som en fördel, lägre cesiumvärden än betesområdena i den norra delen av Härjedalen.

Det på kartbilagan angivna reservbetesområdet kan tänkas tas i anspråk om förhållandena på nuvarande vinterbetesmarker försvåras av olika skäl. Speciellt fina renbetesmarker utgör områdena mot Fågelsjö och Los.

Ett förslag på **spärrstängsel** i trakterna från Storsjön till Lossen föreligger vilket innebär att de gemensamma betesområdet som utgör renbetesfjäll delas upp mellan Mittådalen och Handölsdalen. Spärrstängslet innebär att renströvningsproblemen och kollisioner mellan bil och ren kan elimineras samt framför allt att renskötseln kan effektiviseras.

Betesområdet söder om Ljusnan, som idag utnyttjas gemensamt med Handölsdalens sameby, föreslås endast nyttjas av Mittådalens sameby. Detta på grund av förlusten av betesmark vid tillkomst av spärrstängslet samt för att klargöra ansvarsområdet mellan byarna. Därmed kan ansvarsgränsen mellan samebyarna löpa från Hede och söderut med Ljusnan som en naturlig avgränsning.

En ny **slakterianläggning** stod färdig vid Lossen 1990. Tidigare anläggning var inte ändamålsenlig och behovet av en ny var i det närmaste akut. Läget vid Lossen innebär flera fördelar, platsen är redan planerad och det finns bl a vägförbindelse, stora utrymmen, vatten, el och platsen ligger avskilt men ändå centralt.

4.2 Utveckling av företagen inom samebyn

Flertalet ungdomar i byn synes vilja etablera sig som renskötare. Rekryteringen är god, dock kvarstår frågan hur många företag byn kan innefatta samt omfattningen av verksamheten. En avgörande fråga i sammanhanget är det högsta antal renar samebyn får ha. Frågan är aktuell och diskuteras för närvarande.

4.3 Jakt- och fiskefrågor

Ripjakten anser sig samebyn kunna administrera själv. Detta för att ripjakten ska kunna upplåtas under lämpligare former och i trakter där renarna inte vistas vid aktuella tidpunkter, då jakten är tillåten, samt för att behållningen skall tillfalla byn själv.

Samebyn avser att sälja jaktkort i stället för att upplåta jaktarrenden. Vissa områden avses undantas - s k "frizoner" där ripjakten ska kunna bedrivas yrkesmässigt av samebymedlemmarna själva. Som en "frizon" avser området väster om vägen till Mittådalen och det gäller även småviltjakten.

Administrationn av ripjaktupplåtelseerna avser de medlemmar sköta som redan idag handhar turism- och affärsverksamheter. Samebyn anser att behållningen av upplåtelseerna ska sedan tillfalla byn i dess helhet.

Fisket inom samebyn förväntas fortsätta i nuvarande omfattning. Det är inte aktuellt med upplåtelse i fler vatten, då samebymedlemmarna själva fiskar både för avsalu och husbehov i många vatten inom byn. Vid en upplåtelse av fiske inom Mittådalens sameby anser byn att de ska höras och deras synpunkter ska beaktas i högre grad.

4.4 Utveckling av renhjorden

Under våren 1988 har renantalet reducerats väsentligt. Speciellt har slakten inriktats på hanren och hankalvar. Detta för att erhålla bästa avelsresultat samt minska strövningsbenägenheten.

Mittådalen har ansökt om höjning av högsta renantalet till 6.800 djur, med hänvisning till att betesmarkerna mycket väl tål detta antal.

Frågan om förhöjt renantal får dock kvarstå i väntan på resultatet från pågående renbetesinventering som pågår i området.

4.5 Planerade driftsanläggningar

- Mittådalens sameby planerar följande åtgärder och investeringar i driftsanläggningar för att effektivisera och underlätta renskötseln inom området.
- komplettering med **renvaktarstuga** vid befintlig anläggning i Råndalen
- **Beteshage och rengärde** väster om Sylsjön mot Sörskarsfjellet
- **Spärrstängsel** mellan Mittådalens och Handölsdalens samebyar från Storsjön via Särvfjället till Grundsjön

4.6 Utökat samråd med andra markanvändningsintressenter

Ett fungerande samråd både inom och utanför samebyns gränser efterlyses mellan rennäringsen och andra markanvändningsintressenter, framför allt med skogsbruket och turismen. Ett fungerande samråd kan resultera i att även mindre planändringar kan ge nog så tillfredsställande lösningar för alla parter.

Skogsbruket

Vad gäller skogsbruket så har skogsvårdslagen (1979:429) en bärande grundtanke att långsiktigt hushålla med naturresursen skog och skogsmark. I propositionens specialmotivering till 1 paragrafen skogsvårdslagen står bl a, "... skall skogsnäringen verka i samspel med andra samhällssektorer." Vidare har hänsynsregler utarbetats och accepterats av berörda parter vilka återfinns i skogsstyrelsens allmänna råd om skogsbrukets hänsynstagande till rennäringsen (SKSFS 1982:2).

Mittådalens sameby efterlyser hänsynstagande till rennäringsen i enlighet med SKSFS 1982:2;

- Fasta, årliga samråd för en långsiktig planeringsperiod.
- Undvika koncentration av slutavverkningsytor.
- Samplanering i områden med hänslavs förekomst - nödfoder.

- Områden runt arbetshagar och samlingsställen undantas från avverkning.
- Hyggesplöjning skall undvikas i flyttleder, kring beteshagar och andra tekniska anläggningar.

Turismen

Vad gäller turismens exploatering i eller i anslutning till byn efterlyser Mittådalen **turismplaner i klartext och med långsiktig precisering.**

Vid varje ingrepp i renskötselområdet, som har betydelse för rennäringen, ska **konsekvensstudier** göras på exploatörens bekostnad. Detta för att klarlägga även varje mindre ingrepps betydelse och för att erhålla den **ackumulerade skadebilden**, som vuxit fram vid återkommande intrång i renskötselområdet.

Övriga markanvändningsintressenter

Motsvarande samrådsrutiner, precisering av långsiktsplaner samt konsekvensstudier är eftersträvansvärd för övriga markanvändningsintressenter som vattenkraft, torvverksamheten m fl.

4.7 Vetorätt för samebyn

Mittådalens sameby efterlyser **vetorätt i frågor som kan försvåra renskötseln.** Den grundläggande rätten "att begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar" (enligt rennäringslagen 1971:893) är urholkad anser samebyn. Byarna har inte möjlighet att genom vetorätt stoppa åtgärder inom området som är av väsentlig betydelse för rennäringen.

4.8 Förslag på åtgärder för att minska konflikterna mellan rennäringen och andra markintressenter

Förbud mot rörligt friluftsliv, under tiden 20/6-20/7, i de västra delarna av byn (väster om linjen Helags och Mittåkläppen). Renarna som vistas i det aktuella området under högsommaren behöver betesro och genom att undvika störningar kan strövning av renarna mot skogsområdena förhindras.

Omläggning av ledssystem i det för rennäringen känsliga området - den västra delen av samebyn tillika försommarland. Lederna som utgår från Klinken och Ramundberget mot Skarvdörrsfjället respektive Helagsfjället. En omläggning av ledssystemet samt förbud mot rörligt friluftsliv under tiden 20/6-20/7 innebär att det känsliga försommarlandet inte splittras upp och

störningarna av renhjorden elimineras under och strax efter kalvningsperioden.

Endast tillåta hundspann och ridsafari utefter markerade leder eller helst förbjuda dem helt i vissa delar av samebyn. Organiserade turer av denna typ avstyrks med det bestämdaste av samebyn.

En grundläggande brist i sammanhanget är att allmänheten och andra markanvändningsintressenter har ingen eller dåliga kunskaper om rennäringen. I första hand måste information om rennäringen komma ut till berörda parter.

Ett steg i denna riktning är att upprätta broschyrer om rennäringen som kan tillhandahållas på turistinformationer, hotell, stugbyar och andra turistanläggningar.